

TARANDGRAV OCH STENSÄTTNINGAR I NYNÄSHAMNS UTKANT

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3677

Arkeologisk förundersökning
Stensättning L2016:3545 och L2016:3452
Fastighet Nynäsgård 1:7
Nynäshamn socken
Nynäshamn kommun
Stockholms län
Projektnummer 3677

Författare Ingela Harrysson

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsens diarienummer:	431-31610-2023
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2023-08-28
Uppdragsnr i KMR:	202301062
Företagare:	Vattenfall Eldistribution AB
Fastighet:	Nynäsgård 1:7
Berörda lämningar, KMR:	L2016:3545, L2016:3452
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Utförandetid, fältarbete:	14–17 november 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Ingela Harrysson
Rapportansvarig:	Ingela Harrysson
Fältpersonal:	Ingela Harrysson, Malin Karlén
Planer och layout:	Sverker Holmqvist

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Omslagsbild: Höjden med berg i dagen sedd från norr och den lägre liggande åkermarken i bildens framkant. Foto från norr.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

TARANDGRAV OCH STENSÄTTNINGAR I NYNÄSHAMNS UTKANT

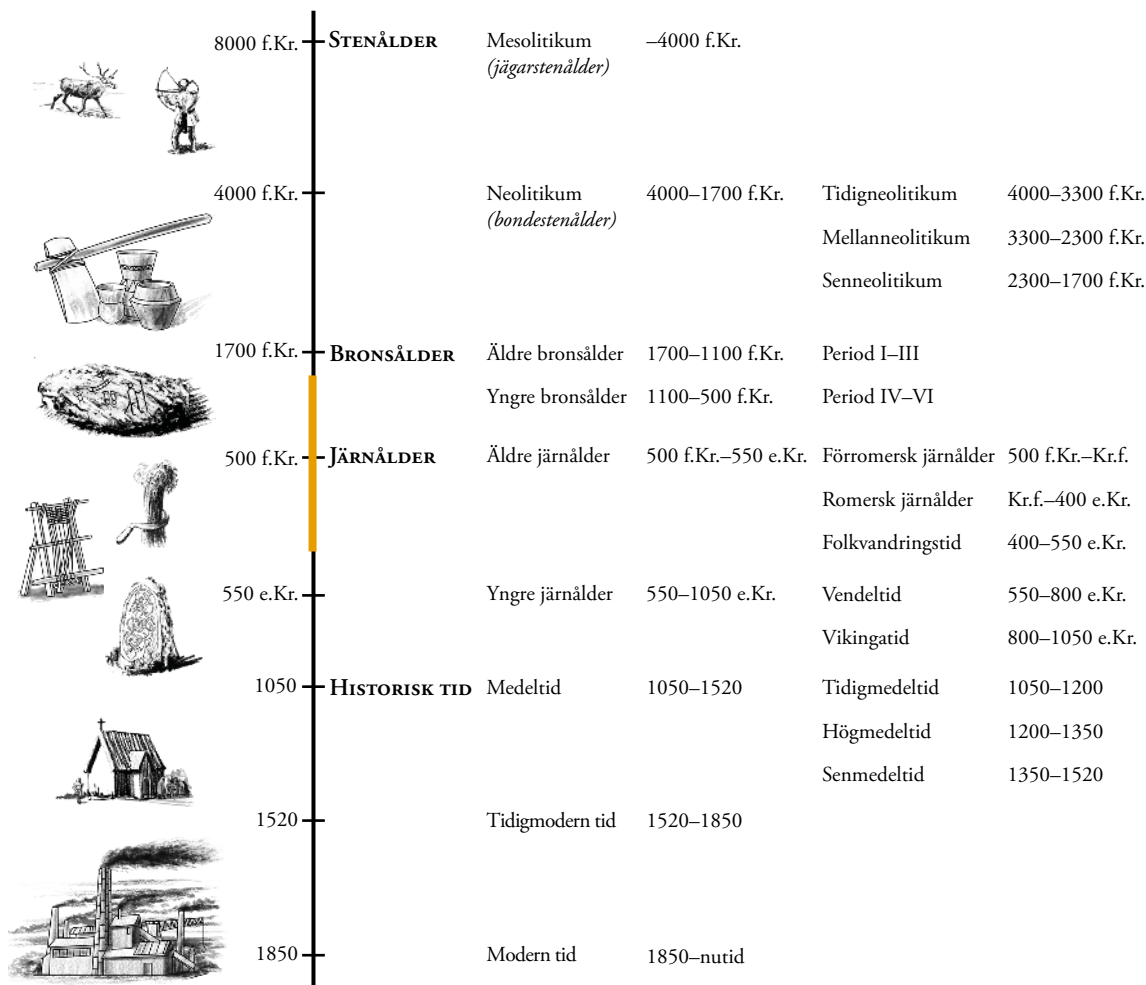

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3677

Arkeologisk förundersökning
Stensättning L2016:3545 och L2016:3452
Fastighet Nynäsgård 1:7
Nynäshamn socken
Nynäshamn kommun
Stockholms län
Projektnummer 3677

Författare Ingela Harrysson

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING OCH SYFTE.....	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD.....	8
TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR.....	9
GENOMFÖRANDE.....	9
RESULTAT.....	10
Avgränsning och karaktär.....	14
Datering och komplexitet.....	16
SLUTSATS.....	18
MÅLUPPFYLLELSE OCH FÖRÄNDRINGAR I KMR.....	18
REFERENSER.....	20
Litteratur.....	20
Digitala källor.....	20

Figur 1. Platsen för den arkeologiska förundersökningen strax utanför Nynäshamn. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har utfört en arkeologisk förundersökning av stensättningarna L2016:3545 och 2016:3452 inom fastigheten Nynäsgård 1:7, Nynäshamns kommun, Stockholms län. Fältarbetet utfördes under november 2023 inför att Vattenfall planerar för utbyggnad av elstation ÄT 44. Förundersökningen skedde genom handavtorvning och metalldetektering i och med att stensättningarna låg

nära högspänningsledningar där ingen grävmaskin kunde användas. Förundersökningen resulterade i att en tarandgrav med flera celler, två runda stensättningar varav en med mittsten och ett stenskott stolphål framkom. De påträffade fornlämningarna utgör tillsammans med de två sedan tidigare kända stensättningarna ett mindre gravfält som har registrerats som L2023:8324 i Kulturmiljöregistret.

INLEDNING OCH SYFTE

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län utfört en arkeologisk förundersökning av två stensättningar invid Kvarnägens fri-luftsområde som ligger i Nynäshamns norra utkant, Nynäshamn kommun och Stockholms län (dnr 431-31610-2023) (figur 1). Förundersökningen för-
anleddes av att Vattenfall Eldistribution AB planerar att utöka elstationen, ÄT44 Nynäshamn, vilken i

sin nuvarande omfattning är belägen strax söder om fornlämningarna.

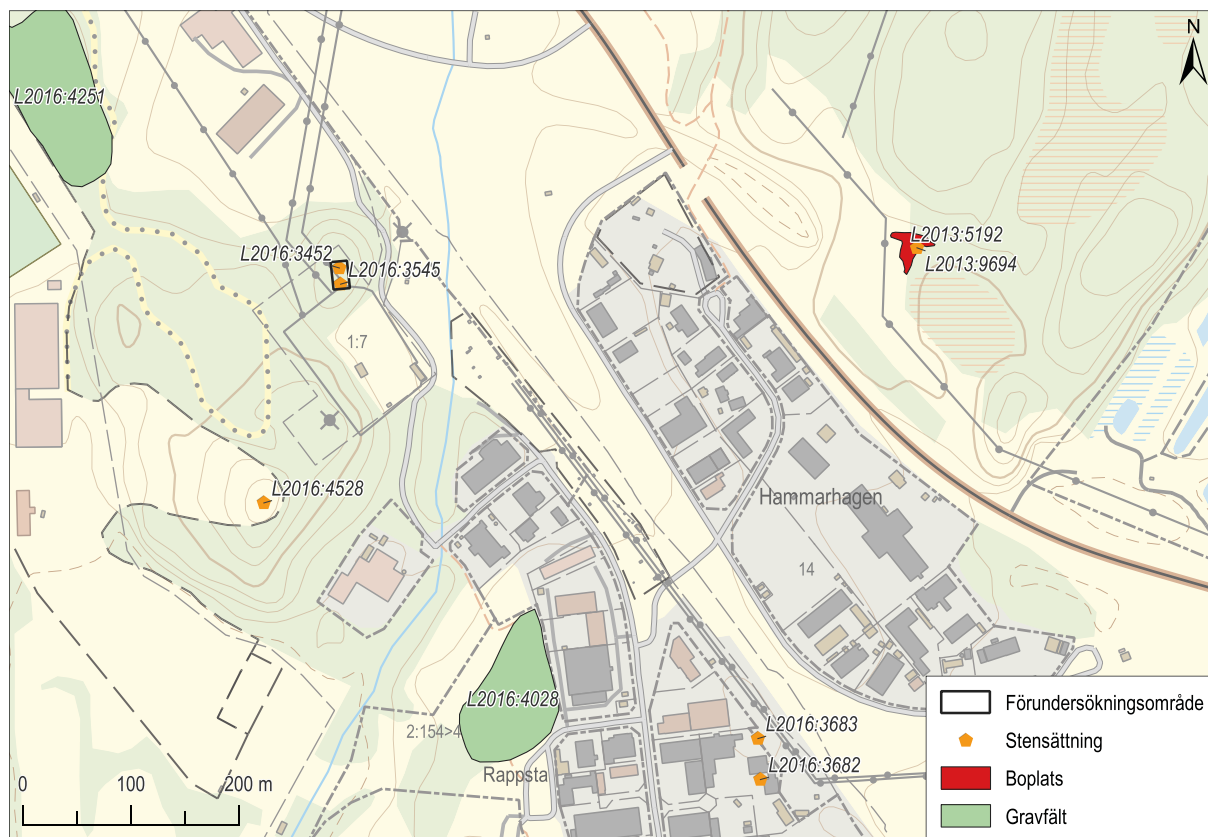
Syftet med förundersökningen var att fastställa och dokumentera fornlämningarnas karaktär, datering, utbredning och komplexitet, vidare skulle även eventuella fornfynd tas tillvara.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD

Platsen för förundersökningen ligger i det kustnära för Södertörn typiska sprickdalslandskapet som domineras av branta höjdparter där berget går i dagen eller varvas med skogbeväxta partier (figur 2). Området ligger på höjdnivåer omkring 25 meter över havet och höjden är väl exponerad mot det öppna landskapet i dalgångarna. I sydväst-nordostlig riktning, från Karlsta ut mot Kogersta löper en mindre sprickdal medan den i nordväst sydostlig riktning löper mellan dagens Nynäshamn och Ösmo. I dalgången mellan Nynäshamn och Ösmo går riksväg 73 och i botten på dalgången rinner ett vattendrag som avvattnar Älvvikssjön och som under äldre tid sannolikt varit farbart.

Närområdets fornlämningsmiljö domineras av gravfält och ensamliggande stensättningar som utifrån form och läge i landskapet tolkas ha kontinuitet från bronsålder fram till yngre järnålder. Nivåerna i landskapet tyder på att en etablering under brons-

ålder varit möjlig (SGU). Ungefär 500 meter sydöst om de aktuella gravarna har två stensättningar undersökts (L2016:3683 och L2016:3682). Stensättningarna har legat i krönläge på berg och vid undersökningen framkom brända ben och enstaka föremål. Fynden i den ena stensättningen utgjordes av ett lerkärl och spridda skärvor av keramik samt en halv ring av bärnsten cirka 3,4 centimeter i diameter. Strax utanför den andra stensättningen, dock i rapporten rubricerad som stensamling, påträffades en ring av brons cirka 1,5 centimeter stor. Fynden har getts en generell datering till äldre järnålder eller bronsålder (SHM 32215). Cirka 300 meter västerut har ytterligare en skadad stensättning undersökts där ett fåtal obrända ben påträffades (SHM 32215). De närbelägna gravfälten som ligger på var sida om dalgången har synliga lämningar i form av högar, stensättningar och skeppssättningar. Flera av gravfälten gränsar till de historiska bytomterna som till exempel Karlsta och Berga.

Figur 2. De närmast liggande fornlämningsstyperna som de var registrerade i Kulturmiljöregisteret vid tidpunkten för förundersökningen, mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:10 000

TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

Förundersökningsområdet hade innan aktuell förundersökning inte berörts av arkeologiska ingrepp (figur 3). Stensättningarna hittades vid en inventering på 1950-talet och berördes av en specialinventering på 1970-talet (KMR). Gravarna var då delvis

täckta av tät vegetation. Vid en nyligen genomförd arkeologisk utredning inför planerad ombyggnation av kraftledningen mellan Kolbotten och Nynäshamn bekräftades de tidigare inventeringsresultaten (Kihlstedt 2021).

Figur 3. Översikt av gravfältsytan under pågående avtorvning, i förgrunden delar av tarandgraven. I bildens bakkant skymtar de lägre liggande byggnaderna till Nynäshamns ridklubb. Foto från söder.

GENOMFÖRANDE

Innan den arkeologiska förundersökningen inleddes hade träd och buskar avverkats så att undersökningsområdet blev tillgängligt. Vid fältstart dokumenterades ytan varvid äldre skador i dess södra del noterades, i övrigt föreföll ytan vara intakt. På grund av närhet till högspänningsledning kunde grävmaskin inte användas utan avtorvningen av stensättningarna skedde för hand. Av den totala förundersökningsytan avtorvades cirka 70 procent fördelat på två schakt. Schakten och anläggningarna mättes in med RTK-GPS, dokumenterades i skrift och fotograferades. Rensning av anläggningarna skedde huvudsakligen i syfte att ta fram deras begränsning och att frilägga stenar i den yttre begränsningen som till exempel kantkedja. Påträffade anläggningar under-

söktes inte vidare och schakten har inte lagts igen. Metalldetektering skedde från vegetationsskiktet ned till anläggningsnivå.

I rapportarbetet genomfördes en mindre litteraturstudie med syfte att sammanställa undersökta tarandgravar i Mälardalen. Forna strandlinjenivåer granskades även i SGU:s strandlinjemodell.

Avvikelse från undersökningsplan: I samråd med Länsstyrelsen bestämdes det under fältarbetets gång att kostnader för analyser i daterande syfte skulle omfördelas till ökad fältarbetstid för att kunna ta upp större ytor när det visade sig att det kom fler gravar.

RESULTAT

Under förundersökningen påträffades förutom de sedan tidigare kända två stensättningarna ytterligare tre gravar samt ett stolphål (figur 4). Vid undersökningen framkom inga fornfynd. Metalldetektering skedde från vegetationsskiktet ned till anläggningsnivå och endast föremål av recent karaktär påträffades, främst

taggtråd. Ytan där gravarna är belägna utgörs av det plana och cirka 10 meter breda gräsbevuxna krönet av en utlöpande bergsklack. Norra delen består av berg i dagen och utanför det plana partiet sluttar ytan åt väster och öster. Södra delen sluttar kraftigt mot söder och kan ha skadats vid tidigare arbeten för elstationen.

Figur 4. Plan över samtliga påträffade anläggningar. Mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:200

Tarandgrav 100 sedan tidigare registrerad som L2016:3545, stensättning. Vid avtorvning framkom en 9,0×4,5 m stor och cirka 0,3 meter hög tarandformad grav (figur 5). Anläggningen består av tre

i N-S orienterade celler med utsträckning i Ö-V riktning. Cellerna har en rektangulär form och är orienterade i N-S riktning. Varje cell förefaller ha en inre stenpackning som mot mitten bildar en svacka.

Figur 5. Översikt av tarandgrav (100) med cell 317 till vänster i bild. Foto från norr.

Cell till tarand 317 (ny), rundad stensättning som sluter an direkt till tarandgravens nordöstra del, cirka 2,5×3,2 meter stor och 0,3 meter hög (figur 6). Kantkedja av något större stenar än stenpackningen innanför denna. Anläggningen är relativt glest lagd

och utgör sannolikt del av tarandgravens. Den förefaller dock vara påbyggd som en helt egen cell och delar inte begränsning i söder med tarandens övriga celler i öst-västlig riktning.

Figur 6. Cell 317 i framkant av bilden med resterande del av tarandgrav (100) i bakgrunden. Foto från nordöst.

Stensättning 116 sedan tidigare registrerad som L2016:3542, stensättning. Vid avtorvning framkom en något oval stensättning, ca 4×3 meter i diameter och 0,3 meter hög (figur 7). Centralt finns en mittsten och kring denna stenpackning av främst runda-

de 0,1–0,2 meter stora stenar. I ytterkant löper en kantkedja uppbyggd av 0,2–0,3 meter stora stenar. Mellan den centrala stenpackningen och kantkedjan utgörs stenpackningen av ett mindre kantigare material, cirka 0,05–0,2 meter stora stenar.

Figur 7. Översikt av stensättning116 med kantkedja och mittsten. Kantkedjan syns tydligast till vänster i bild. Foto från söder.

Stensättning 451 (ny), rundad stensättning cirka 2,2 meter i diameter och 0,2 meter hög (figur 8). Förefaller knyta an till tarandgraven genom rad av stenar och är i dagsläget delvis täckt av stubbar. Yttre begränsning av ett något större material, cirka

0,2–0,3 meter stora stenar. Innanför detta betydligt mindre stenar som mot anläggningens mitt övergår till större stenar. Eventuellt utgör en av stenarna en mittsten.

Figur 8. Översikt av stensättning 451. Foto från väster.

Stolphål 730 (ny), stenskott stolphål, cirka 1 meter i diameter. Cirkel av stenar med stenfritt centrum.

Stensättning 737 (ny), förmodad rundad stensättning som uppskattas vara cirka 4,5 meter i diameter

och 0,3 meter hög. Del av kantkedja påträffades utmed tarandgravens västra kant och nedanför fanns samling med stenar som syntes genom grässvålen. Kan möjligen utgöra en liknande anläggning som 317 och är i så fall påbyggd som en helt egen cell.

Avgränsning och karaktär

Efter avslutad förundersökning görs bedömningen att förutom de identifierade gravarna kan där finnas ytterligare 2–3 stensättningar och någon enstaka enklare anläggning som stolphål eller härd.

Ytan direkt norr om tarandgraven är något lägre och ser ut att bilda en svacka mot stenarna söder om stensättning 116. Störningen i sydvästra delen består av uppslängd jord och större stenar och bedöms komma från arbeten med stängslet som löper kring elstationen. Det fanns inga tecken på att någon av gravarna är skadade eller urgrävda. De tre cellerna i tarandgraven var nedsjunkna in mot mitten men i samtliga celler finns bevarad stenpackning som inte förefaller skadad.

Förundersökning har kunnat konstatera att de två sedan tidigare kända stensättningarna utgör del av ett mindre gravfält beläget på krönet av en höjd. Ytan med gravar utgörs av en flack platå om cirka 20×10–12 meter. Norr om den gräsbevuxna ytan med gravar vidtar ett område med berg i dagen som sluttar brant ned mot dagens lägre liggande åkermarken vilket bildar en naturlig begränsning av gravfältet. Den östra och västra kanten av höjdläget sluttar nedåt om än inte lika brant som den norra delen. I söder ansluter höjden till ett vidsträckt bergsområde vars högsta punkt ligger cirka 45 meter över havet. Ytan för gravarna är således avgränsad till platån vilket i stort sett motsvaras av undersökningsområdet för förundersökningen.

Vanligt förekommande är att förhistoriska gravar placerats på mindre åkerholmar, nära brukningsbar jord och inte alltför sällan i anslutning till kända boplatser eller historiska gårdslägen. På gravfält och bland ensamliggande stensättningar är det också

vanligt att gravarna exponerar mot en viss riktning och att den delen av överbyggnaden då är mer manifest än övriga delar. De framtagna anläggningarnas överbyggnader som är flacka exponerar inte i någon särskild riktning utan möjligen har de i stället varit markerade med stolpar eller något liknande. Vid rekonstruktion av den forntida strandlinjen framgår att höjden med gravfältet legat i nära anslutning till vattnet och att det vattenanknutna läget sannolikt varit av betydelse. Vid övergången mellan äldre och yngre bronsålder låg höjden med gravfältet på kanten till ett sund som idag motsvaras av dalgången som utgör delar av väg 73. Över tid allteftersom vikar och sund grundas upp har det öppna vattnet mellan gravfältet och den stora ön i öster krympt till ett mindre vattendrag som under perioder kring år 1 kan ha varit farbart (figur 9).

Tarandgravar är en av de mest ovanliga gravtyperna i Mälardalen och i dagsläget finns knappt ett 20-tal kända och undersökta av anläggningstypen (figur 10). Kombinationen av den ovanliga gravtypen och det höga läget antyder att det nu aktuella gravfältet sannolikt haft en annan funktion än till exempel ett gårdsgravfält. Någon boplatz är inte känd i gravarnas direkta närhet utan närmast belägna är den som legat rakt över dalgången i nordöst (L2013:2066).

Tarandgravar har tidigare diskuterats som en indikation på en samhällsförändring under yngre bronsålder där individualitet och mindre sociala grupperingar växte fram (Feldt 2003). Vid en eventuell framtida undersökning av tarandgraven i Nynäshamn skulle underlag till dessa typer av frågeställningar kunna fås. Tarandgravar är i Östersjöregionen vanligast i norra Lettland, Estland och sydvästra Finland och dateras där vanligen från yngre bronsålder till äldre romersk järnålder (Ciglis 2013, Feldt 2005:129, Lang 2007).

Figur 9. På kartan syns den rekonstruerade strandlinjen vid ca 1 000 f.Kr. Merparten av de närliggande fornlämningarna, speciellt stensättningar och rösen, ligger i stråk som förhåller sig till strandlinjen under yngre bronsålder och äldre järnålder. Mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:10 000

Datering och komplexitet

Då ingen av fornlämningarna i detta skede kom att undersökas har de utifrån form och hur överbyggnaden konstruerats preliminärt daterats till äldre järnålder. Till detta kan även de sedan tidigare undersökta tarandgravarna föras, merparten är daterade till bronsålder alternativt äldre järnålder. Under den äldre järnåldern har gravarnas överbyggnad dvs stenpackningen ofta ett flackt formspråk till skillnad från den yngre järnålderns mer välvda gravformer. Den

preliminära dateringen till äldre järnålder innebär att det inre gravskicket sannolikt är utformat på ett varierat sätt med till exempel benlager, urnegropar och skelettgravar. Gravarna ligger relativt tätt inom den något begränsade ytan som krönet utgör och beräknas uppgå till cirka 7–8 stycken. Det finns inga tecken på att gravarna överlagras varandra. Samtliga är välldaga och har en relativt flack överbyggnad. Cellerna i tarandgraven förefaller vara något insjunka vilket skulle kunna vara en indikation på att den innehåller jordfästningar.

Lämning, RAÄ, Plats, Lsk	LxB (m)	Antal celler	Begravning	Fynd	Datering fynd	Datering ¹⁴ C	Osteologi	Makro-fossil	Övrigt	Referens
L2017:8989 Järfälla 114:2 Herresta Up	13x6,7	5		2 Halsringar Cu-leg, keramik, gjuttapp i Cu-leg, löpare, malsten	Ye brå, period IV	760-400 f.Kr	Bränt ben, nöt, oidentifierat däggdjur	Sädes-korn, örter, kvistar och ris	Sydport m keramik	Lindblom & Spijkerman 2009
L2017:8601 Järfälla 40:1 Up			Nedgrävning skelett. Br. ben		Föromersk jäå			Ej provtagen		Bennet 1987:69
L2015:9789 Täby 118, Up	18x3	10	10 skelettnedgrävningar	Keramik, flinta		1500 f.Kr ej kalibrerad		Ej provtagen		Jeppson 2004; Modin 1973
L2015:9789 Täby 118, Up	5x4	2	2 skelettnedgrävningar	Keramik			Tänder häst	Ej provtagen		Jeppson 2004; Modin 1973
L2017:4645 24Hammarby Skälby Up		11	Br. ben	Bygelnål per I jäå.	500-300 f.Kr per I			Ej provtagen		Bondesson & Brunstedt 2004
L2017:4484, L2017:3612 22, 23 Hammarby, Smedby Up	11x2,5		Br. ben	Kropfnadel, brons	Äe jäå			Ej provtagen		Jeppson 2004; Ambrosiani 1964
L2013:292 Österåker 481, Up		4	3 skelett begrävningar					Ej provtagen		Felt 2003
L2017:2389 Botkyrka 119, Alby Sö	5x3		Nedgrävning skelett, tom. Br. ben längs kanten	Keramik				Ej provtagen	Härd i en cell. Gravfält ye bronsålders karaktär	Bennett 1975
L2017:2389 Botkyrka 119, Alby Sö		1	Br. ben	2 löpare, keramik	Ye brå - äe jäå			Ej provtagen		Bennett 1975
L2017:2608 Botkyrka 66, Hallunda Sö		3+1	2 st nedgrävning skelett, tom. Br.ben	Hartstäningsring, kam, keramik	Äe jäå	270-262 e.Kr		Ej provtagen		Bennett 1975

Figur 10. Tabellen ovan redovisar de undersökta och kända tarandgravarna i Uppland och Södermanland. De utgörs av sju från Uppland och sex från Södermanland samtliga daterade till bronsålder eller äldre järnålder. Utöver dessa finns två kända från Uppland som daterats till vikingatid. (För referenser se litteraturlistan)

Tarandgravar, forts.

Lämning, RAÄ, Plats, Lsk	LxB (m)	Antal celler	Begravning	Fynd	Datering fynd	Datering ¹⁴ C	Osteologi	Makrofossil	Övrigt	Referens
L2014:9398 Östertälje 4, Gärtuna Sö		5+5	Nedgrävning skelett, tandfragment. Br. ben	Spiralhuvudnål, bronspincett, halsring, bygelånål brons, 2 armringar brons, löpare, degelfragment, flintskrapa				Ej provtagen		Bennett 1975
L2014:9398 Östertälje 4, Gärtuna Sö		4	Nedgrävning skelett, tom. Br. ben	Halsring brons, keramik, br lera, lerklining, slagg, malsten	Ye brå- äe jäå			Ej provtagen		Bennett 1975
L2014:9216 Östertälje 179, Sö	1,4x1,8	2	1 benlager	Keramik	Ye brå- äe jäå			Ej provtagen	Möjlig tarand	Damell 1969

Yngre tarandkonstruktioner:

L2013:1453 Spånga 156:1 Ärvinge Up	16x5,5	4	Brandlager	T-ring, bronsfragm, eldstål, brodd, nit, spik, keramik, flinta	Vik.tid			Ej provtagen		Biuw 1992:204 (anl.nr 14)
L2014:918 Täby 313:2 Broby Up	9x3	3	Brandlager, obrända ben av vuxen man	T-ring, spjutspets, keramik, bågspänne		770-980 e.Kr		Ej provtagen	stensättning i södra cellen	Grön & Sundberg 2005

Figur 10 forts. Tabellerna ovan redovisar de undersökta och kända tarandgravarna i Uppland och Södermanland. De utgörs av sju från Uppland och sex från Södermanland samtliga daterade till bronsålder eller äldre järnålder. Utöver dessa finns två kända från Uppland som daterats till vikingatid (för referenser se litteraturlistan).

Stensättning 116 kan möjligen höra hemma i folkvandringstid då den har kantkedja, förmodad mittsten och en vällagd inre stenpackning.

En av de senast undersökta tarandgravarna är den som undersöktes i Järfälla socken på ett gravfält (L2017:8989) som kommit att delundersökas vid flera tillfällen (Lindblom & Spijkerman 2009). Tarandkonstruktionen bestod av fem celler lagda i öst-västlig riktning där den mittersta cellen förefaller ha konstruerats först. Till detta fanns en norr- och sydport belägen utanför men i anslutning till den mittersta cellen. Det kan dock inte uteslutas att portarna var rester efter ytterligare celler men då området var skadat av en stubbe gick detta inte att reda ut. Samtliga celler var täckta av en småstenspack-

ning och under denna framkom en sandig fyllning. Fynden i tarandkonstruktionen följde ett mönster som går igen från andra undersökta tarandceller (se tabell ovan). I en av de västra cellerna påträffades två brons Halsringar ornerade med geometriskt mönster på ena sidan i form av grupper av lodräta och diagonala streck som avlöser varandra. I de två västra taranderna framkom i sandlagret mindre fetare svarta fläckar som innehöll brända sädeskorn i varierande mängd och i den östligaste cellen framkom fragment av en löpare och en malsten i form av underliggare. Övrigt fyndmaterial bestod av keramikskärvor som påträffades utanför den södra delen av den mittersta tarandcellen vid sydporten (Lindblom & Spijkerman 2009:99ff).

SLUTSATS

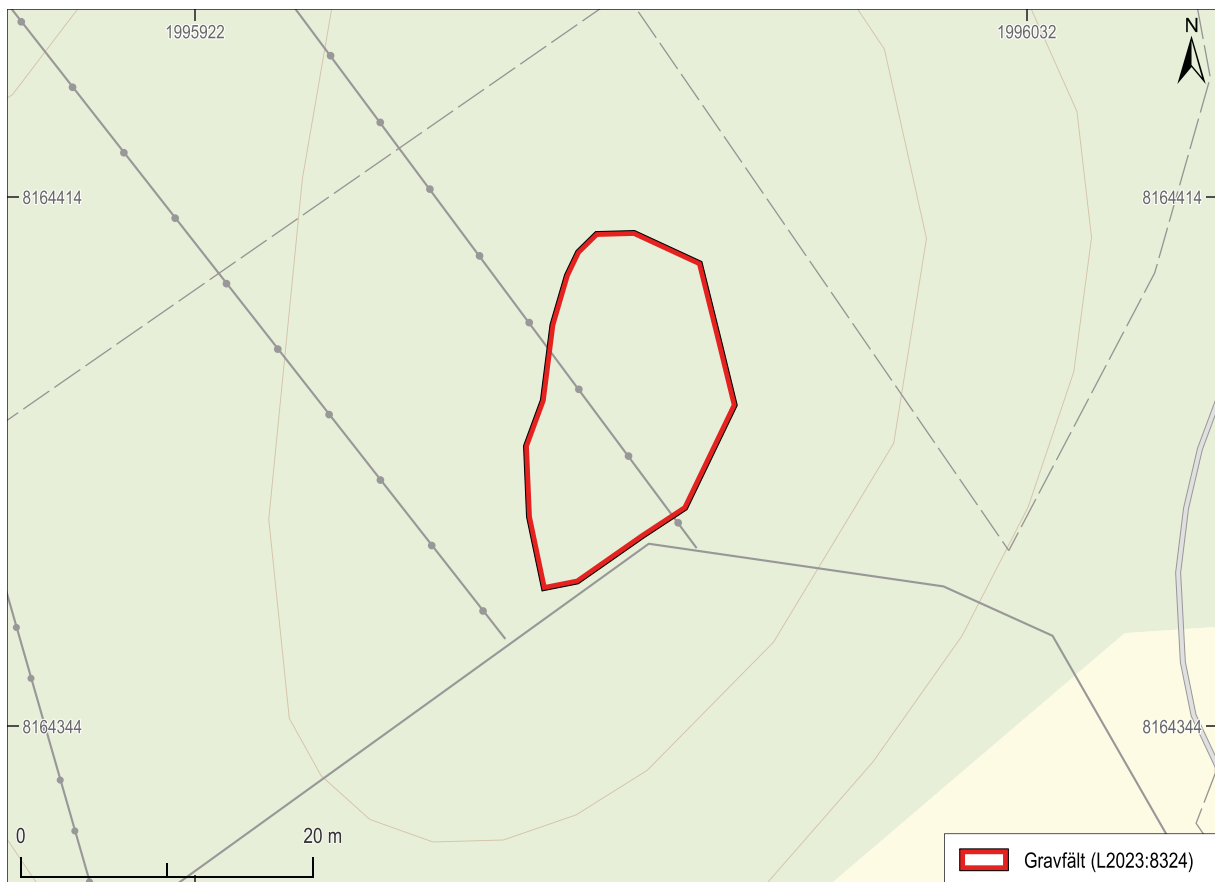
Sammantaget bedöms fornlämningarna ha en god potential att vid en eventuell arkeologisk undersökning kunna besvara frågeställningar inom ett flertal områden. Dels genom riktade frågor till de enskilda objekten och till fornlämningarna satta i ett större sammanhang som till exempel de tidigare undersökta tarandgravarna. Om hela gravfältet undersöks kommer detta att resultera i ökad förståelse kring val av plats och gravfältarkitekturen, hur platsen har

arrangerats och i vilken ordning gravarna tillkommit. Gravar från äldre järnålder innehåller vanligtvis ett mer anspråklöst fyndmaterial men trots detta förväntas fyndmaterialet, detta gäller även det biologiska- och osteologiska materialet, kunna bidra med ny kunskap kring de så ovanliga tarandgravarna, förändringar i gravritualen över tid, social status hos de gravlagda samt ökad kunskap kring kronologi när gravform, fynd och ¹⁴C-datering jämförs.

MÅLUPPFYLLELSE OCH FÖRÄNDRINGAR I KMR

Fornlämningen avgränsats till höjdens krön. Då krönet utgör en begränsad yta bedöms det totala antalet gravar uppgå till 7–8, dvs. ett mindre gravfält vilket i Kulturmiljöregistret registrerats som L2023:8324. De tidigare registrerade stensättningarna i KMR

kommer att raderas och ersättas med polygon för gravfältet med tillhörande beskrivning. Gravfältets utbredning motsvarar en yta om cirka 20 x 11 meter (figur 11 och 12).

Figur 11. Det nyregistrerade gravfältet. Mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Lämnings- nr (KMR)	Lämningstyp	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Undersöknings- status	Beskrivning av lämning
L2023:8324	Gravfält	-	Fornlämning	Delundersökt	Gravfält, 25×14 m (NV-SO), bestående av ca 7 fornlämningar. Dessa utgörs av 1 rektangulär stensättning (tarandgrav) bestående av 4 celler, 3 runda stensättningar. Stensättningarna är ca 2-4 m diam och 0,3 m h med kantkedja. Fyllning av 0,1-0,2 m st stenar och en med mittsten. Den rektangulära stensättningen, belägen i SV delen, är 9×4,4 m (Ö-V) och 0,3 m h. 4 synliga celler med fyllning av 0,1-0,3 m st stenar och svacka i mitten.
L2016:3545	Stensättning	Fornlämning	-	-	Utgår. Del av gravfält L2023:8324
L2016:3452	Stensättning	Fornlämning	-	-	Utgår. Del av gravfält L2023:8324

Figur 12. Förundersökningens resultat.

REFERENSER

Litteratur

AMBROSIANI, B. 1964. *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm

BENNETT, A. 1975. *Nyupptäckta svenska tarandgravar*. Fornvännen 70.

BENNETT, A. 1984. *Karleby och Gärtuna. Bebyggelse och gravar från bronsålder och järnålder i Östertälje socken, Södermanland*. Riksantikvarieämbetet.

BENNETT, A. 1987. *Graven. Religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalen*. Stockholm.

BIUW, A. 1992. *Norra Spånga. Bebyggelse och samhälle under järnåldern*. Stockholm.

BONDESSON, W. & BRUNSTEDT, S. 2004. *Byarna Igelsta, Lilla Skärvsta, Gärtuna och Karleby. Sammanställning av arkeologiska insatser i området vid Astra*. RAÄ UV Mitt rapport 2004:3.

CIGLIS, J. 2013. *The Origin of Burial Sites in Eastern Latvia Consisting of Typical Stone Graves*. *Archaeologica Baltica* 19:104-117.

DAMELL, D. 1969. *Rapport över arkeologisk undersökning av nyupptäckt fornlämning, Flintyxan 7, Igelsta, Östertälje sn, Södermanland*. Rapport i ATA (dnr 5568/71).

FELDT, B. 2003. *Tarandgravar - en ny gravtyp i en tid av förändrade samhällsstrukturer*. Fornvännen 98.

FELDT, B. 2005. *Synliga och osynliga gränser. Förändringar i gravritualen under yngre bronsålder – förromersk järnålder i Södermanland*. *Stockholm Studies in Archaeology* 37.

GRÖN, C & SUNDBERG, K. 2005. *Ett gravfält vid Broby. Arkeologisk undersökning. Norrortsleden, Uppland, Täby socken, Broby 4:1, RAÄ 313:2*. UV Mitt, dokumentation av fältarbetsfasen 2005:16

JEPPSSON, A. 2004. *Rapportsammanställning. Slutundersökning, Up, Täby sn, RAÄ 118, 123, 124*. Riksantikvarieämbetet, UV.

KIHLSTEDT, B. 2021. *Kraftledning Kolbotten–Nynäshamn. Arkeologisk utredning etapp 1. Grödinge, Nynäshamn, Salem, Sorunda och Östertälje socknar Botkyrka, Nynäshamn, Salem och Södertälje kommuner Stockholms län Södermanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård, rapport 2021:10.

LANG, V. 2007. *The Bronze and Early Iron Ages in Estonia*. Tartu. Tartu University Press.

LINDBLOM, C & SPIJKERMAN, I. 2009. *Herresta. Gravvar från yngre bronsålder till vikingatid och en gård från vikingatid till dess avhysning år 1681*. Arkeologikonstult 2008:2047

MODIN, M. 1973. *Tarandgravar i Täby*. Fornvännen 68.

Digitala källor

Kulturmiljöregistret (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)

SGU:s karttjänst (Kartvisaren) som visar geologisk information, som till exempel strandförskjutningsmodeller.

<https://apps.sgu.se/kartvisare/>

Statens historiska museer (SHM)

Digitala katalogen.

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3677